

JÉZUS ÚTJA JERUZSÁLEM FELÉ LUKÁCS EVANGÉLIUMÁBAN (LK 9,51–19,28)*

Francesco Mosetto SDB,
Università Pontificia Salesiana, Torino – Cremona, Betlehem

Mind a négy evangélium leírja Jézus szenvedés előtti útját Jeruzsálembé. Márk evangéliumában ez az egyetlen utazás a szent városba (Mk 10,1.32.46; 11,1.11). Máté szorosán követi Márkot (Mt 19,1; 20,17s.29; 21,1s.10s.11s.). Ugyanez elmondható bizonyos értelemben Lukácsról is, aki azonban különösen hangsúlyozza és egyedülállóan kidolgozza a szent városba vezető utat, kilenc fejezetet szentelve annak evangéliuma központi részében. A negyedik evangélium szerint Jézus különböző ünnepek alkalmával többször látogat fel Jeruzsálembé (Jn 2,13; 5,1; 7,2.10; 10,22; 11,55; 12,12s.13s.). Az úgynevezett „úti elbeszélést” (Lk 9,51–19,27) számos tanulmány feldolgozta már, melyek vizsgálták a tematikát, a kompozíciót és a struktúrát, különböző szempontból világítva meg gazdag jelentését. A harmadik evangélium e részének egységes látásmódját felkínálva a következőket vonjuk vizsgálat alá: (1) az „út” motívuma, (2) Jézus Jeruzsálem felé vezető útjának krisztológiai és (3) katechetikai jelentése, (4) az irodalmi kompozíció, végül pedig (5) az egyes „elbeszélői részek” összefoglaló bemutatása.

1. AZ „ÚT” MOTÍVUMA

Péter cezárei beszédének kerymatikus összefoglalójában Jézus küldetésének teljessége az „út” képével jelenik meg: „körüljárt, jót tett, és meggyógyította

* A fordítás alapjául szolgáló tanulmány: FRANCESCO MOSETTO, „Il cammino di Gesù verso Gerusalemme nel Vangelo di Luca”, Uó. (szerk.), *Ecce ascendimus Jerosolymam (Lc 18,31). Miscellanea di studi offerti per il 75° dello Studio teologico salesiano in Terra Santa e il Centenario dell'Ispezzoria salesiana del Medio Oriente* [Biblioteca di Scienze Religiose 184], LAS, Roma 2003, 75–104. Fordította: Szabó Xavér OFM.

mindazokat, akiket az ördög a hatalmába kerített, mert Istenvelevolt” (ApCsel 10,38).¹ Valójában az „út” motívuma az egész Lukács-evangéliumot áthatja. A Jordánban való keresztség után Jézus visszatér Galileába (4,4), visszavonul Názáretbe (4,16), lemegy Kafarnaumba (4,31), onnan elindul hirdetni Isten Országát egész „Júdeába” (4,44).² Pilátus előtt a vének, a főpapok és az írástudók azzal vádolják, hogy fellázítja a népet tanításával „egész Júdeában, Galileától kezdve egészen idáig” (23,5). Jézus galileai szolgálatának lukácsi elbeszélése tele van tűzdelve helyhatározós utalásokkal: a tó mellett (5,1), a városban (5,12), a hegyen (6,12), a gerazaiak vidékén (8,26) stb. Egy összefoglaló Jézus tevékenységét missziós úton járó tevékenységként írja le: „bejárta a városokat és a falvakat, prédikálta és hirdette az Isten országát” (8,1). A Tizenkettő is Jézus által küldött apostolként faluról falura jár, hogy hirdesse Isten országát (9,6).

Márk evangéliumában Jézus jeruzsálemi útjának hírüladása első alkalommal a 10. fejezet elején jelenik meg: „ezután elindult onnan, és a Jordán túlsó partján Júdea határába ment” (Mk 10,1). Az evangélista megismétli és pontosítja a szenvedésről szóló harmadik jövendölés kapcsán: „úton voltak, hogy fölmenjenek Jeruzsálembe...” (Mk 10,32). Nem sokkal később Jézus és tanítványai Jerikóba érnek (Mk 10,46); onnan eljutnak Betfagéba és az Olajfák-hegyi Betániába, a szent város kapujába (Mk 11,1), ahová végül belép Jézus, akit ünneplő népsokaság fogad (Mk 11,7–11). Lukács csak az „út” záró részében másolja modelljét, amikor újra Márk forrásához kapcsolódik (Lk 18,31,35; 19,1.11.28sk.35.sk.45), de a szinte kilenc fejezet kezdetét megelőlegezi.

Az evangélium központi részét elejétől a végéig átszövi az „út” motívuma megteremtve ezzel az említett rész valódi egységét, és ébren tartva a feszültséget a célig.³ A kezdet szándékoltan hangsúlyos (9,51skk). Rögtön utána egy

¹ Vö. G. SCHNEIDER, *Atti degli Apostoli*, II, 82. A cezáriai beszéd sajátosságai között szerzőnk megjegyzi, hogy abban „a földi Jézus útjára vonatkozó információ jóval bőségebb, mint Péter más beszédében”, olyannyira, hogy „a beszédéről úgy tűnik, hogy... sokkal inkább egy tudósítás, egy *historia Jesu*” (vö. U. WILKENS, *Die Missionsreden der Apostelgeschichte*, Neukirchen 1974, 50).

² H. SCHÜRMANN szerint „Jézus nyilvános működése és tanítása a júdeaiak földjén” a Lk 5,1-től tart egészen a 19,27-ig; a 9,51-től csak új irányt vesz (*Il Vangelo di Luca*, I, 445–446). Azonban meg kell jegyeznünk, hogy már a 4,14.16.31. versekben a mozgást jelentő igék efféle tevékenységre vonatkoznak. G. SCHNEIDER szerint „már a tizenkét éves Jézus útja Jeruzsálem felé irányul, és ebben a városban csak majd a mennybemenettel fejeződik be” (*Das Evangelium nach Lukas*, I, 227). Esetleg különbséget lehet tenni Jézus Galilea falvaiban való körútja („tour”) és Jeruzsálem felé való utazása („journey”) között (vö. J. A. FITZMYER, *The Gospel of Luke*, I, 696, aki idézi H. CONZELMANN-t: *The Theology of Luke*, 46).

³ J. ERNST: „Az utazás a lukácsi redakció egyik krisztológiai vezérmotívuma” (*Il Vangelo secondo Luca*, 449). Vö. K. BERGER, *Hellenistische Gattungen im Neuen Testament*, in ANRW II,25,2, Berlin 1984, 1031–1432 (1274sk: „Reisebericht, Itinerar”). Lásd még G. SELLIN: „Nem vitatható az a tény, hogy itt teljesen összeegyeztethetetlen anyagok, részben homályos helyzetközlés által egy átfogó vándorlás-motívumnak vannak alárendelve” (*Komposition, Quellen und Funktion des lukianischen Reiseberichtes* (Lk IX 51 – XIX 28), NT 20 (1978) 100–135, itt 100). Ahogy R. PENNA hangsúlyozza, hogy „igaz, hogy

szamaritánus falu nem fogadja be Jézust, „mert Jeruzsálembe szándékozott menni” (9,53). Miközben Jézus és tanítványai „úton voltak” a szent város felé (9,56), valaki megkérdezte, hogy követheti-e. Jézus elküldi a hetvenkét tanítványt maga előtt kettesével „minden városba és helységbe, ahova menni készült” (10,1; vö. 9,52). Márta házába fogadja Jézust és társait, akik „úton voltak” (10,38). Ő pedig „bejárta a városokat és falvakat, és tanított, Jeruzsálem felé haladva” (13,22). „Történt pedig, hogy miközben Jeruzsálem felé tartott, átment Szamarián és Galileán.” (17,11)⁴ Az úton „nagy népsokaság ment vele” (14,25). A farizeusoknak, akik óvták őt Heródes negyedes fejedelemtől, ezt válaszolta: „ma, holnap és a következő napon úton kell lennem, mert nem lehet, hogy próféta Jeruzsálemen kívül vesszen el” (13,33). Mielőtt Jerikóba érkeztek volna (18,35; 19,1skk), harmadik alkalommal ezekkel a szavakkal adta tudtul szenvedését: „íme, most fölmegyünk Jeruzsálembe...” (18,31). Végül „haladt tovább Jeruzsálem felé” (19,28).⁵

A szenvedéstörténet során Jézus útja „keresztúttá” válik (23,26–33). Sőt azt is mondhatjuk, hogy ez az út a feltámadás után folytatódik: az emmauszi úton Jézus két tanítvány mellé szegődik. Jézus útjának utolsó mozzanata: „felmenetele” a mennybe (vö. 24,51; vö. ApCsel 1,11).

A lukácsi mű második kötetében Jézus útjának az apostolok és az evangélium útja felel meg.⁶ A programot a Feltámadott jelölte ki az ApCsel elején:

Lukács meglehetősen nagy teret ad Jézus Galileából Jeruzsálembe vezető útjának..., de... feltűnően kihagyja Jézus Izraelen kívüli összes útját (vö. Márk és Máté evangéliumában az északnyugati utak Tírus és Szidón felé, északkeleten Fülöp Cezáreája felé, valamint keleten a Dekapolisz felé)” (*Il tema del „viaggio” negli Atti lucani e nella letteratura dell’ambiente*, in A. PITTA, *Gli Atti degli apostoli: storia e biografia* = RStb 2/2001, 145).

⁴ A különös egymásutánosság „Szamária és Galilea” között felvet néhány problémát. Az ok, amiért Szamária előbb szerepel, lehet az a tény is, hogy a következő epizód egy szamaritánusról szól. Vö. G. SELLING, *Die lukianische Reisebericht*, 117.

⁵ Ameddig a szakasz *terminus a quo*-ja (9,51) egyértelműen elfogadott, a kutatók között nincs egyetértés a *terminus ad quem* illetően. (A különböző álláspontok szintézisét lásd: D. L. BOCK, *Luke*, 957; továbbá: H. SCHÜRMAN, *Il Vangelo secondo Luca*, I, 2. rész, a 49. oldalón a 84. lábjegyzet). Elismervé ugyan, hogy egészen a 19,45-ig, amikor „belép” a templomba, nem állítható kifejezetten, hogy belépett a szent városba, fel kell ismernünk a 19,28-ban egy egyértelmű cezúrárt, vagy legalábbis átvezetést az „úti beszámoló” részből egy olyan részbe, amely Jézus „utolsó”, a szent városban eltöltött napjairól szól. Bizonyos, hogy a messiási bevonulás „előkészülete” (19,29–34) inkább kapcsolódik a következő részhez, mint a megelőzőhöz. Bölcsnek tűnik J. B. GREEN értékelése: „szinte minden megfontolás szerint... a 19,28–48 átmeneti funkcióval bír” (*The Gospel of Luke*, 399).

⁶ Vö. W. RADL, *Paulus und Jesus im lukianischen Doppelwerk. Untersuchungen zu Parallelmotiven im Lukasevangelium und in der Apostelgeschichte*, Bern 1975; R. F. O’TOOLE, *L’unità della teologia di Luca. Un’analisi del Vangelo di Luca e degli Atti*, Leumann (Torino) 1994, 67. R. PENNA kiemeli a „narratív és a teológiai folytonosságot az első és a második libro ad Theophilum” között, megjegyezve, hogy „éppen az utazás jelenít meg egy érdekes *trait-d’union* a kettő között: a Jézus által Galileában megkezdett út nem áll meg Jeruzsálemnél – bár lényeges üdvtörténeti fordulópontként van ábrázolva –, hanem a folytonosság feloldása nélkül folytatódik a föld végső határa felé” (*Il tema del „viaggio” negli Atti lucani e nella letteratura dell’ambiente*, in A. PITTA, *Gli Atti degli apostoli: storia e biografia* = RStb 2/2001, 170).

„A Szentlélek eljövele pedig erővel tölt majd el benneteket, hogy tanúságot tegyetek rólam Jeruzsálemben és egész Júdeában, Szamariában, egészen a föld határáig.” (ApCsel 1,8) Az apostolok missziója kezdetben Júdeára korlátozódik, de az István által kiváltott üldözések következtében elhagyják Jeruzsálemet, a hellenisták pedig evangelizálják Szamáriát (vö. ApCsel 8,1–5; 9,32–42), és „elmentek Föníciáig, Ciprusig és Antióchiáig” (ApCsel 11,19). Innen veszi kezdetét Pál missziója is, amelyről Krisztus mondta: „elküldlek téged messzire, a pogányok közé” (ApCsel 22,21; vö. 9,15; 26,27). Az antióchiai Szeleukida kikötőjéből elhajózva a nemzetek apostola eléri Ciprust, ahonnan tovább megy Ázsia vidékeire, ahol többször jár. Európában kikötte evangelizálja Makedóniát és Akháját, végül hosszú és kalandos úton megérkezik Rómába (28,16), ahol „bátran és akadálytalanul” (28,31) hirdetheti Krisztust.

Bár a Jézus útjára tett utalások a harmadik evangélium központi részében nem teszik lehetővé, hogy rekonstruáljuk az útvonalat,⁷ történelmi szempontból el kell fogadnunk egy valós alapot, abban az értelemben, hogy az evangélista leírja felmenetelét Jeruzsálemben, „mint pontos reflexióját annak, amit Jézus tett és tanított, miközben közeledett végzetének városához”.⁸ De a történeti-életrajzi jellegű elbeszélésen keresztül felsejlik az út teológiai jelentése is. Az út irodalmi „motívuma” olyannyira hangsúlyos a lukácsi műben, hogy felveti a kérdést: van-e mélyebb, szimbolikus jelentése,⁹ amire az ószövetségi modellek, továbbá az evangélista kidolgozásának sajátos módjai is fényt derítenek.

Érdeemes felidézni azokat a bibliai modelleket, amelyek valamiképp felmerülhetnek Jézus jeruzsálemi útjának leírása kapcsán:

- a) Ábrahám útja, aki engedelmességgel az Úr parancsának elindult az ígéret földjére (Ter 12,1skk);
- b) Izrael kivonulása Egyiptomból (vö. Kiv, Szám); útközben „mennybevétele” előtt (vö. *Assumptio Mosis*) Mózes tanítja Isten népét;
- c) Illés zarándoklata Isten hegyére (1Kir 19); küldetése befejeztével, miután átadta a prófétai karizmát egy tanítványnak, Illés a mennybe ragadtatott (2Kir 2);
- d) visszatérés a fogságból, amely „új kivonulásként” tűnik fel Izajás könyvében (vö. Iz 40, stb.);

⁷ Vö. I. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, 401.

⁸ D. L. BOCK, *Luke*, 961. „Nem szükséges a teológiai szándékot ellentétbe állítani a történelmivel” (ivi). Ebből a szempontból túlzásnak tűnik A. POPPI megállapítása: „az evangélista nem egy valós utat ír le, hanem egy teológiai itineráriomot...” (*I quattro Vangeli*, vol. II: *Commento sinottico*, 369).

⁹ H. SCHÜRMANN a Lk 9,51–19,27 részt az „út metaforikus elbeszéléseként” értékeli (*Il Vangelo di Luca*, 2^a, I, 29 és 48); a kifejezés azzal a feltétellel fogadható el, amennyiben nem veszélyeztetni a lukácsi elbeszélés történelmi célra irányultságát.

- e) az „út” és a „járni” kifejezések átvitt értelmű használata az ember (Zsolt 1,1 stb.), valamint Isten (Iz 55,8a) viselkedésének leírására;¹⁰
- f) Izrael népének vallásos zarándoklatai a különböző szentélyekben, majd a jeruzsálemi templomba (vö. zarándok-zsoltárok: Zsolt 120–134).

Ezeket a modelleket az Újszövetség is gyakran felhasználja. Gondoljunk csak a kivonulás újra-olvasatára az 1Kor 10,1skk-ben, az új kivonulás témájára (vö. Iz 40) a János missziójára való utalásban (Mk 1,2sk és a párhuzamos helyek), az „út”képére, és szinte krisztológiai címére, amelyet a negyedik evangélium Jézusra alkalmaz (Jn 14,6), valamint az „új és élő útra”, hogy eljussunk a mennyei szentélybe, amelyet Krisztus nyitott meg előttünk az ő teste által (Zsid 10,20). A szinoptikusoknál az út képe megjelenik a követés témájában is (vö. Lk 9,23). Az Óz 12,14 idézetével Máté evangéliuma a gyermek Jézus Egyiptomból való visszatérését Izrael kivonulásához hasonlítja (Mt 2,15). A gyermekségtörténetben Lukács elbeszéli a tizenkét éves Jézus zarándoklatát a Templomba, szülei társaságában (Lk 2,2.41skk). A *Benedictus* a békével telített lét távlatával zárul, amely Isten ajándéka: a „békesség útja”.¹¹ A lukácsi mű második kötetének jellemzője „az út” kifejezés, ami a keresztény élet egészét jelöli (ApCsel 9,2; 19,9. 23; 24,14. 22).¹²

Az egyes kutatók feltárták a lehetséges kapcsolatot Jézus Jeruzsálemben vezető lukácsi útja és a biblikus archetípusok között,¹³ ráirányítva a figyelmet Mózesnek Izrael élén az ígéret földjére vezető útjára,¹⁴ magára Mózes alakjára, aki az Apostolok cselekedeteiben Jézus „tűposza” (ApCsel 3,22; 7,25skk),¹⁵

¹⁰ Számos helyen „az Úr útjai”, vagy más hasonló kifejezés Isten akaratát, parancsait jelöli. Vö. W. MICHAELIS, *δόξ*, GLNT VIII, 143–159 (ThWbNT V,50–56).

¹¹ Vö. J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*, 119.

¹² Lásd még: ApCsel 18,25 („az Úr útja”); 16,17 („az üdvösség útja”). A kifejezést a „kereszténység” *tout-court* jelöléseként szemlélhetjük (vö. G. SCHNEIDER, *Atti degli Apostoli*, II, 31, 29. lábjegyzet). A 2Pét 2,2 az „igazság útjáról” beszél, vagyis az autentikus hitről.

¹³ Vö. A. DENAUX, *Old Testament Models for the Lucan Travel Narrative: a Critical Survey*, in C. M. TUCKETT, *The Scriptures in the Gospels* (BETHL 131), Louvain 1997, 271–305.

¹⁴ A kutatás ezen vonalát C. F. EVANS kezdte meg (*The Central Section of St. Luke's Gospel*, in D. E. NINEHAM (szerk.), *Studies in the Gospels. Essays in Memory of R. H. Lightfoot*, Oxford 1955, 37–53): ahogyan Mózes is miközben az ígéret földjére vezeti a népet saját „mennyebevétele” előtt, tanítja őket, úgy Jézus is oktatja tanítványait, miközben úton van Jeruzsálem felé, ahol mennyebemenetele is be fog következni. C. F. EVANS nézetét több kutató elfogadta (C. A. EVANS, G. SELLIN, U. BUSSE, A. M. FARRER, J. DRURY, M. GOULDER, W. M. SWARTLEY). Egy áttekintő bemutatást lásd: A. DENAUX-nál, aki kritika alá veszi a „keresztény Deuteronomium” elképzelését, utalva ezzel a harmadik evangélium központi részére (art. cit. 274–281. 286–289).

¹⁵ Vö. D. P. MOESSNER, *Lord of the Banquet. The Literary and Theological Significance of the Lucan Travel Narrative*, Minneapolis MN 1989. Az úti elbeszélésben Lukács „az új exodus koherens drámáját kínálja a próféta-Jézussal, aki a Mózeshez hasonló próféta” (260). Szintézis és kritika: A. DENAUX, art. cit. 281–285; „A Mózes-tipológia... kifejezettebb az ApCsel-ben, mint magában az evangéliumban. Lukács Illés és valószínűleg más prófétákat is bizonyos szem előtt tartott, amikor Jézust prófétaként mutatja be” (ivi, 297).

a nép pusztai vándorlására¹⁶ és az új kivonulás témájára (vö. Iz 40–55).¹⁷ Amennyiben a tipológiai kapcsolat a bibliai modellekkel (elviekben) Jézus Jeruzsálemben vezető útjának szimbolikus értékét sugallja, ezt akkor is igazolni kell, továbbá a lukácsi szöveg elemzésére alapozva pontosítani.

2. AZ „ÚT” KRISZTOLÓGIAI JELENTÉSE

Jézus Jeruzsálemben vezető útjának teológiai jelentése kapcsán különösen azok a megjegyzések nagyszerűek, amelyek az út céljára vonatkoznak, vagyis Jézus nyilvános működésének azon aspektusai, amiket az evangélista elsősorban is előtérbe állít az utazásról szóló részben. Ahogy szolgálatának kezdeti szakaszában (Galileában), ebben az új szakaszban is folyamatosan kérdezi a népsokaságot, megütközik ellenfeleivel és oktatja tanítványait. De krisztológiai szempontból éppúgy (Jézus személyére és küldetésére vonatkozóan), mint kateketikai szempontból (tág értelemben: küldetésének célszemélyei és általuk a hívők) a lukácsi elbeszélésben különös hangsúlyok találhatók, amelyek sajátos jelentést adnak az evangélium e részének.

Az út célja

A teljes szövegegységet (Lk 9,51–19,28) két szöveg keretezi, és ezek határozzák meg az irányt. Kevéssel azelőtt, hogy Jézus útra kelne a szent városba, a színváltás jelenetében Mózes és Illés (akik Izrael szent iratait személyesítik meg) beszélget Jézussal „*exodosz*áról, amelyet Jeruzsálemben kell beteljesítenie” (9,31). Az előző szöveggörnyezet fényében (9,22skk) a kifejezés a halálra vonatkozik, illetve ezen kívül még a feltámadásra (valamint a mennybemene- telre is), amely által Krisztus „belép dicsőségébe” (24,26).¹⁸ Túl Izrael első kivonulásán, amely alapvető és a továbbiakban megalapozó tapasztalatot jelenít meg, a fogalom felidézi a Deutero-Izajás által meghirdetett „új kivonulást” is (Iz 40–55; vö. Lk 3,4–6; 7,22), amely az evangélista szerint Jézus szolgálata ál-

¹⁶ Vö. E. MAYER, *Die Reiseerzählung des Lukas (Lk 9,51–19,10): Entscheidung in der Wüste*, Frankfurt a.M. 1996. Szerzőnk szerint azonban a Lk 9,31-ben olvasható ἔξοδος főnév Jézus üdvözítő útját jelöli a szenvedésből a feltámadásba. Vö. A. DENAUX, art. cit., 293–296.

¹⁷ Vö. J. A. SANDERS, *Isaiah in Luke*, in C. A. EVANS and J. A. SANDERS, *Luke and Scripture. The Function of Sacred Tradition in Luke-Acts*, Minneapolis MN 1993, 14–25; M. L. STRAUSS, *The Davidic Messiah in Luke-Acts. The Promise and its Fulfillment in Lukan Christology*, Sheffield 1995, 285–305.

¹⁸ Vö. J. A. FITZMYER, *The Gospel of Luke*, 800; E. RASCO, *La teología de Lucas: origen, desarrollo, orientaciones*, Roma 1976, 119. A. DENAUX szerint a Lk 9,31-ben található ἔξοδος egyszerű eufémizmusként arra szolgál, hogy a halált jelölje (art. cit., 292). J. MANEK szerint (*The New Exodus in the Books of Luke*, NT 2 [1957–58], 8–23) az „új kivonulás” leginkább Jézusnak a sírból való kijövetelében, valamint a mennybemene- telében áll.

tal valósul meg (Lk 4,18skk).¹⁹ Ezért a *πληρῶ* ige, amely alapvetően a prófétaí írások „beteljesedéséről” szól, ugyanakkor az üdvösség útjának korábban megkezdett (vö. ApCsel 10,38) „teljes befejezettségének” gondolatát sugallja.²⁰

A Lk 9,31 előzetes meghirdetésével nyilvánvalóan összekapcsolódik egy másik kulcskifejezés, a „felvétel”, az *ἀνάληψις* (9,51), amely az úti beszámoló nyitóversében olvasható. Az út célja nem kizárólagosan a passió, hanem a „felvétel” a mennybe (vö. 2,4,51; ApCsel 1,9–11),²¹ vagy Jézus „felvitetése” (ApCsel 1,1.11.22: *ἀναλαμβάνω*, passzív alakban, Isten cselekvését jelölve), a feltámadást követően felemeltetése „Isten jobbára” (ApCsel 2,33skk).²² Lehetséges, hogy ez utalás Illés, valamint Mózes elragadtatására vagy „mennyebevételére” (2Kir 2,9–11; Sir 48,9).²³ A (LXX hatása alatt álló) jellegzetesen lukácsi kifejezés, miszerint „betelőben voltak a napok” (*ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας*), ismételtén utal Isten tervére, amely a megvalósulás felé tart. Annak tudatában, hogy immár az Istentől meghatározott idő a végéhez közelít, „felemeltetése” előtt Jézus bátran útra kel az isteni terv beteljesedése felé.²⁴

A próféta-Jézus útja

A „kezdetekről szóló evangélium” Jézust Messiásként, Isten fiaként és Üdvözítőként hirdeti meg (1,32skk; 2,11). Az előfutár által bevezetett történelmi

¹⁹ Vö. J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*, 378sk. Lásd még: S. B. GARRETT, *Exodus from Bondage: Luke 9:31 and Acts 12:1–24*, CBQ 52 (1990), 658–680; J. A. SANDERS, *Isaiah in Luke* (lásd a 17. lábjegyzetben). Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Lukács teológiája szerint Jézus üdvözítő működése belenyúlik az Egyház idejébe is. Vö. S. ZEDDA, *Teologia della salvezza nel Vangelo di Luca*, Bologna 1991, 153skk.

²⁰ „A hűsvéti eseményekben... teljesedik be Jézus végleges útja, amely üdvösséget hoz népének” (A. BARBI, *L'esodo nell'opera lucana*, in *Dizionario di Spiritualità Biblico-Patristica* 17 [1997], 149–166, itt: 158).

²¹ Vö. J. H. DAVIES, *The Purpose of the Central Section of St. Luke's Gospel*, in *Studia Evangelica II*, Berlin 1964, 164–169: „A Messiás itt megkezdett útja nem Jeruzsálemben végződik, hanem a mennyben” (P. VON DER OSTEN-SACKEN, *Zur Christologie des lukanischen Reiseberichtes*, EvTh 33 [1973], 476–496, itt 479sk).

²² Vö. G. SCHNEIDER, *Das Lukasevangelium*, I, 229. Szó szerint: „Amikor Jézus felvételének (*ἀνάληψις*) napjai betelőben voltak, megkeményítette arcát a Jeruzsálemben vívó útra.” A *στηρίζω τὸ πρόσωπον*, „megkeményíteni az arcot” kifejezéssel Lukács „egy héber idiómát követ, melynek jelentése: szilárdan elhatározni valaminek a megtételét” (I. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, 405; vö. 2Kir 12,18). Néhányan polemikus élt vélnék felfedezni, mint például fenyegetést, a következő prófétaí igék nyomán: Iz 51,11sk; Ez 6,2; 21,7sk. stb. (vö. L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 162).

²³ Vö. J. H. DAVIES, *The Purpose of the Central Section of Luke*, cit. Az Illés-tipológia feltűnik a kontextusban; vö. A. DENAUX, *The Delineation of the Lukan Travel Narrative within the Overall Structure of the Gospel of Luke*, in C. FOCANT (szerk.), *The Synoptic Gospels. Source Criticism and the New Literary Criticism*, Leuven 1993, 373–374. Mózes mennyebevételének (vagy *testamentumának*) van szentelve egy zsidó, nem kánoni irat a keresztény kor kezdetén, amiről úgy tűnik, hogy sugalmazta a Júd 9-et (vö. J. PRIEST, Bevezetés Mózes *testamentumához*, in J. H. CHARLESWORTH (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, Vol. I, London, 1983, 924. A Ter 5,24 és a Sir 49,14 beszélnek Hérok elragadtatásáról, mennyebevételéről (vö. Zsid 11,5).

²⁴ Vö. G. DELLING, *Πέροσ*, GLNT X, 704 (ThWbNT VI, 307).

színtérben, az evangélium első részében prófétaként tűnik fel, aki elhozza Isten Országának örömhírét (4,17skk.43, 8,1), tanítványokat gyűjt maga köré és tanítja őket (5,10–11. 27; 6,20–49; 8,9skk). Isten Országának jelenléte és a meghirdetett üdvösség jelei a szabadítás gesztusai, amelyeket a szenvedők érdekében beteljesít (4,31–41; 7,21skk. stb). Viselkedése és tanítása bántja a hit-hű zsidók vallásos érzékenységét, akik közömbösek maradnak prédikációjára (5,17–6,11; 7,29–35). Ennek ellenére továbbra is szélesíti tevékenységének hatósugarát (8,1skk), bevonva a Tizenkettőt (6,13skk; 9,1skk), rendíthetetlen bizalmat mutatva a sikeres jövőben (8,4–17). Péter szava által a tanítványok messiási hitvallása (9,20) és Jézus dicsőségének megnyilvánulása a színeváltozás hegyén (9,28–36) a végpontot szinte az első rész csúcspontjaként jeleníti meg: Jézus „Isten Krisztusa, Messiása”, a „Fiú” és a „Választott”.

Az „úti elbeszélésben” Jézusnak továbbra is ugyanaz a küldetése: hirdeti Isten Országát, és élettel telten megerősíti: „Isten Orzága köztetek van” (17,21; vö. 11,20; 16,16). Erről beszél tanítványainak (11,2; 12,31; 18,24.29), a tömegnek különböző példázatokban (a mustármag és a kovász:13,18–21; a lakomáról szóló példázat: 14,15–24; példázat a királyról és a tíz szolgáról: 19,11–27). A Tizenkettő után elküld más hetvenkét tanítványt, hogy ugyanazt az üzenetet hirdessék (10,9. 11; vö. 9,60. 62). Ezt továbbra is az irgalmasság és a szabadulás gesztusai kísérik: egy meggörnyedt asszony gyógyítása (13,10–17), egy vízkóros meggyógyítása (14,1–6), a tíz leprás megtisztítása (17,11–19), egy vak meggyógyítása (18,35–43). Miután a hetvenkettő visszatért a misszióból, kifejezik elégedettségüket, hogy démonokat űztek ki Jézus „névében”, aki úgy értelmezi sikerüket, mint a Sátán vereségének jelét (10,17–20; vö. 11,20; 17,21; ApCsel 10,38).

A folyamatosság mellett jelen vannak azonban az újdonság jelei is. Itt vannak például a Jézusnak tulajdonított üdvös gesztusok, melyek előnyben részesítik a peremre szorultakat és a távoliakat: egy asszony (13,10–17), egy szamaritánus (11,11–19), egy vámos (19,1–10). „Bűnösöket fogad és együtt eszik velük” (15,2), gyermekeket fogad (18,15–17), és példázatával, mely a lakomára meghívottakról szól, megérteti, hogy Isten Orzága a kizártaknak („szegények, bénák, vakok és sánták”) van fenntartva, és azoknak, akik „a városon kívül” vannak, vagyis a pogányoknak (14,15–24).²⁵ A hetvenkettő bevonása a misszióba előkészíti a távoli fejlődést.²⁶

²⁵ „Az evangélium ezen hosszú része... a többi lukácsi elbeszéléshez hasonlóan, szóterológiai irányultságú, és a nőket és a férfiakat, a gyermekeket és a magas státuszúakat, a szamaritánusokat és a zsidókat elválasztó korlátok Jézus általi lebontása előrevetíti a misszió eredményét, az üdvösség kiterjedését egészen a pogányokig” (J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*, 395). Lásd még: L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 232.

²⁶ Lásd például: J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*, 441: „A hetvenkettő kinevezése szimbolikus módon előrevetíti a világ népeiért való aggodást.”

Miután Jézus azonnal válaszolt Péter hitvallására, messiási mivoltának témája kerül középpontba: „az Emberfiának sokat kell szenvednie” és „az emberek kezére adatik” (9,22. 44). Jézus próféta (vö. 4,14skk; 24,19), látja saját előrevetített sorsát az üldözött és megölt próféták sorsában (11,47–51).²⁷ Válaszolva néhány farizeusnak, akik óvják Heródes kelepcéjétől, azt mondja, úgy határozott, hogy teljes mértékben megvalósítja szabadító szolgálatát abban a tudatban, hogy a halál felé tart (13,32–33). Amikor hallgatói figyelmét az „Emberfia napjaira” (17,22.26skk) vagy dicsőséges visszatérésére (vö. 21,27) irányítja, pontosítja, hogy „előbb még sokat kell szenvednie, és el kell, hogy vesse őt ez a nemzedék” (17,25). Ezt szenvedése utolsó előrejelzésében megerősíti (18,31). A király és szolgáinak példázata, amely az utazásról szóló részt zárja, és alaposan előkészíti az evangéliumi elbeszélés epilógusát, rendkívül jelentős. A bevezetőben az evangélista közli, hogy Jézus azért mondja el a példázatot, mert „közel volt már Jeruzsálemhez, és azt hitték, hogy hamarosan megjelenik az Isten Országá” (19,11). Maga a példázat (19,12–27) különbséget tesz a főszereplő elutazása – akit polgártársai nem akarnak királynak –, és visszatérése között, miután megszerezte a királyi méltóságot. Tehát különböző módokon maga Jézus hangsúlyozza, hogy Isten terve szerint messiási volta egymást követő pillanatokban valósul és nyilvánul meg: a jelenben az üdvösség missziója, a közeljövőben a szenvedés és a „felmagasztalás”, a távoli jövőben pedig a dicsőséges visszatérés.²⁸

Az út végére illesztett példázat a hangsúlyt egyrészt a Messiás-eseményre helyezi, másrészt Jézus befogadásának (vagy be nem fogadásának) témájára, amelyen majd az utolsó ítélet is alapul. Az út során kezdettől fogva (9,51skk) folyamatosan előbukkan ez a téma (vö. 10,8skk; 10,38 skk; 11,29 skk; 11,47 skk; 12,54 skk; 13,23 skk; 13,34 sk; 14,15 skk; 19,1–10), egészen addig a kettős válaszig, amellyel Jézus találkozik, amikor belép a szent városba: a tanítványok pozitív válaszával (19,35 skk) és az ellenfelek negatív válaszával (19,39 sk; 20,1 skk), mely a passió drámájába torkollik.²⁹

²⁷ „Jézus prófétaként való ábrázolása... fokozottabban jelenik meg az evangéliumnak ebben a részében” (L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 164). Jónáshoz hasonlítja magát (11,30), ahogy Keresztelő Jánoshoz is hasonlítják (7,31skk; 20,3skk).

²⁸ Vö. P. VON DER OSTEN-SACKEN, *Zur Christologie des lukanischen Reseberichtes*, EvTh 33 (1973), 476–496: „Jézus messiási öngazolása és cselekedetei a maga összetettségében tárulnak elénk: a Messiás útjához tartozik halála és a mennybemenetelt feltételező parúziája, melyeknek meg kell történniük, mielőtt Jeruzsálem – akkor már túl későn – elismeri őt.” (487).

²⁹ E. MAYER, *Die Reiseerzählung des Lukas (Lk 9,51-19,10): Entscheidung in der Wüste*, Lang, Frankfurt a.M. 1996, 203–278. Az egész úti elbeszélést átszövi egy *Hauptdynamik*: „Jézus, aki Jeruzsálembe tartó utazása során Izrael egész népével kapcsolatba kerül, kifejezetten a zsidók között folytatja misszióját, és eközben elfogadó és elutasító reakciókat is kivált. Az utazás végén két csoport ismeri meg a Jeruzsálem fölötti ítéletet” (278).

3. AZ „ÚT” KATEKETIKAI JELENTÉSE

Jézus tevékenységének fontos aspektusa volt úgy a nép tanítása (4,15,31; 6,18 stb.), mint a tanítványoké, akiket maga köré gyűjtött (6,20skk; 8,9skk; stb.). Jézus a feltámadás után is folytatja oktatásukat (24,44skk; ApCsel 1,1–3), felkészíti őket, hogy tanúi legyenek a föld végső határáig (ApCsel 1,8). Az evangélium első feléhez viszonyítva Lukács a központi részben jelentős számú fontos tanítást közöl, melyek valamiképpen az aktuális keresztény közösségre és vezetőire vonatkoznak. Amikor polemizál az ellenfelekkel, vagy felhívást intéz a tömeghez, akkor is megállapítható, hogy Jézus szavai tanítványaihoz „nevelő” jellegűek.

Jézus és a tömeg

Jézus meghirdeti Isten Országát a tömegnek, vagyis a zsidó nép egészének. A népsokaságot faluról falura járva akarja elérni (13,22), miként akkor is, amikor elküldi a hetvenkét tanítványt (10,1). Tömeg sereglük köréje (11,29; 12,1; 14,25; 19,3), csodálkoznak az általa művelt csodákon (11,14; 13,17) és dicsérik érte Istent (18,43). Ha valaki a tömegből megszólítja őt (9,57; 11,27; 12,13; 13,1; 13,23; 17,20; 18,18), Jézus személyesen válaszol. Néha elfogadja ennek vagy annak a személynek a meghívását (11,37; 14,1): a lakomákon való ilyen találkozások alkalmat szolgáltatnak az igehirdetésre és tanításra.

Isten Országának a meghirdetése összekapcsolódik a megtérésre történő felhívással.³⁰ Néhány elbeszélte esemény alkalmat kínál egy komoly intelemre: „... ha nem tértek meg, mindnyájan hasonlóképpen elvesztek” (13,1–5). A fogalmat a természetlen fügefá példázatával megismétli (13,6–9). A Feltámadott a Tizenegyre bízva majd a megtérésre való buzdítást (24,47). Prédikációjukban a megtérésre való felhívást Isten Országának (ApCsel 1,3; 8,12; 19,8; 20,25; 28,23,31) és a Krisztus általi üdvösségnek a meghirdetése kíséri majd (ApCsel 2,38.40; 3,19.26; 9,35; 13,38skk; 14,15; 15,19; 17,30; 26,17skk). A „jó hír” és Jézus megtérésre való felhívásai nem veszítették el eleven aktualitásukat a lukácsi egyházban.³¹

³⁰ Jézus nyilvános működésének első részében a felhívás csupán a bűnösöknek szól (vö. 5,32); a Lk 10,13 versétől ez azonban kiterjed az egész népre, ahogy Keresztelő János prédikációjában is (3,3,8). A központi rész az első szempontot ugyan fenntartja (15,2,7,10), de a második kerül előtérbe, ahogy a következőkben olvasható siralmakból és korholásokból kiténik.

³¹ Az idézett részekben a felhívás zsidókhöz és a pogányokhoz fordulva, a keresztény élet kezdetére vonatkozik. Ugyanakkor Keresztelő Jánoshoz hasonlóan (Lk 3,3,7skk) Jézus buzdításai az evangéliumban és az Apostolok cselekedeteiben továbbra is jelentősek a hívők számára. Vö. J. A. FITZMYER, *The Gospel of Luke*, 465: „A konkrét dolgokat, amiket János javasol zsidó követőinek – Lukács szerint –, keresztény olvasóinak ugyanúgy ajánlja”. Végül a vétkező testvérré vonatkozó szabályok (Lk 17,3sk) feltételezik, hogy a megtérésre való felhívás a tanítványok körében is megmarad.

Ugyanakkor a népszerűség és a siker jelei ellenére Jézus küldetése nem olyan eredményes, mint ahogy azt várnánk. Emiatt siránkozik Galilea városai felett (10,12–15); szemrehányással illeti „ezt a gonosz nemzedéket”, amiért „jelet követelnek tőle”, azon felül, ami már adatott nekik (11,29); megerősíti, hogy nem azért jött, hogy „békét hozzon a földre..., hanem megosztást” (12,51); sürgeti a szilárd állásfoglalást: „aki nincs velem, az ellenem van...” (11,23); az „idők jeleinek” vizsgálatára hívogat (12,54–59); buzdít: „törekedjetelek belépni a szűk kapun...” (13,24), és figyelmeztet, hogy bár közvetlen hallgatói együtt „ettek és ittak” vele, azt kockáztatják, hogy kizárják magukat az eszkatologikus lakomáról. Jeruzsálemnek címezve Jézus panasza az egész zsidó nép valóságára vonatkozik: „Hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat, ahogy a tyúk szárnyai alá gyűjti kicsinyeit, mégsem akartad!” (13,34). Galileai szolgálatához képest (7,29–35) az úti beszámoló kiemeli, amit már az agg Simeon előre megmondott, hogy „az ellentmondás jele” lesz „sokak romlására és sokak feltámadására Izraelben” (2,34). Ez előkészíti azt a sokféle fogadtatást, amivel a jó hír találkozni fog a zsidók között, illetve az átmenetet a keresztény prédikációtól a pogányoknak tartott prédikációig (ApCsel 13,44–48).

Jézus és ellenségei

Jézus beszélgetőpartnerei között megkülönböztethetünk egy réteget, akik az evangélium első felében tűnnek fel (5,21.30; 6,2.7), és akik döntő szerepet játszanak a végső eseményekben: ezek az ellenfelek, akik nem hagynak ki egyetlen alkalmat sem, hogy törbe csalják Jézust, kritizálják őt és kifogásokat emeljenek vele szemben. Egy törvénytudó „próbára akarja őt tenni” (10,25). Míután kiűzte a néma emberből a démont, valakiben az a gyanú ébredt, hogy Jézus ördögűzései a Sátán műve (11,14skk); mások „próbára akarták” tenni, és „égi jelet követeltek tőle” (11,16). A farizeus, aki meghívta őt ebédre, csodálkozott, hogy Jézus nem végezte el a rituális tisztálkodást (11,39). Komoly vádbeszédje végeztével „az írástudók és farizeusok nagy felháborodásukban különféle kérdéseket intéztek hozzá, és össze-vissza faggatták; közben alattomban figyelték, hogy ellessenek valamit, aminek alapján vádat emelhetnek ellene” (11,53–54). A zsinagóga elöljárója méltatlankodott, amiért Jézus szombaton gyógyított (13,14). Miközben egyikük vendégül látta, a farizeusok és az írástudók azzal a szándékkal figyelték (14,1), hogy törbe csalják (vö. 6,7; 11,53–54). Ugyanők azért kritizálták őt, mert vámosok és bűnösök közeledtek hozzá (15,1köv.). Főleg a farizeusok gúnyolódtak a földi javakra vonatkozó tanításán, mert „kapzsiak voltak” (16,14). „Mindnyájan”, nem csupán a farizeusok zúgolódtak Jézus ellen, amikor azt kérte Zakeustól, hogy fogadja őt a házába (19,7).

A kritikákat Jézus pontosan megválaszolja, néha ellentámadásba lendül. Ördögűzése nem a Sátán művei, hanem annak jelei, hogy Isten Országja jelen van (11,17–20). Jézus a farizeusoknak és írástudóknak szemére veti képmutatásukat, hiúságukat és keménységüket, azzal vádolja őket, hogy közönséget vállalnak a próféták gyilkosaival (11,39–52). Nem fél felemlegetni nekik: „ti igaznak mondjátok magatokat az emberek előtt, az Isten azonban belelát szívetekbe” (16,15; vö. 11,39skk; 18,9–14). Válaszaitól összezavarodva ellenfelei elhallgatnak (13,17; 14,5).

A lukácsi elbeszélés üdvrendjében Jézus és az ellenfelek közötti polemikus kapcsolatnak kettős szerepe van: a) mindenekelőtt történelmi és ugyanakkor apologetikus: feltárja az ellenségeskedés gyökereit, amely az utolsó napokban egyre csak növekszik, és abba az elhatározásba torkollik, hogy Jézust megölik;³² b) másodsorban: a válaszok és vádak, amelyekkel Jézus ellenfeleihez fordul, nem érdektelenek a tanítványok számára, és így az evangélium olvasói számára sem. Miközben feltárják mutatós összecsapásaikat, óva intenek attól, hogy utánozzák magatartásukat és viselkedésüket, különösen kapzsiságukat (16,14skk), első helyekre való törekvésüket (11,43; 14,7skk), képmutatásukat (11,39–42.44; 12,1; 13,15), elbizakodottságukat (18,9).³³

Jézus és tanítványai

Jézus figyelme főképpen a tanítványok felé fordul.³⁴ Ők szerencsés szemtanúi jelenlétének (10,23skk); nekik szól az Atya kinyilatkoztatása (10,21–22; vö. 8,10). Már a galileai szolgálat alatt nekik szól egy „beszéd” (6,20–49), most pedig Jézus még inkább az ő képzésüknek szenteli magát. A követés szigorú követelményeire figyelmezteti őket (9,58–62; 14,25–33; vö. 18,29skk) és felvértezi őket a gyűlölködés és az üldözés ellen, amire számíthatnak (12,1–12). Miután alaposan felkészítette őket, elküldi őket misszióba (10,1–16), és vissza-

³² „Lukács hallgatóságának nyilvánvaló volt, hogy a zsidó vezetésben miként következett be Jézus elutasítása” (J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*, 396).

³³ „Az irodalmi egység éles megjegyzése szerint Jézus új útját kínálja Isten követésének, ami nem egyezik meg a zsidó vezetés útjával” (D. L. BOCK, *Luke*, 45). Ez az evangélium első felében a legfigyelemreméltóbb, és a Lk 11,37–54 vádiratában éri el tetőpontját (ivi, 964).

³⁴ Egyesítve számos tanítást evangéliumának központi részében, Lukács meg akarta mutatni „a keresztény közösségnek, és különösen a vezetőinek, hogyan kell élniük és tevékenykedniük Jézus akaratára szerint” (J. SCHNEIDER, *Zur Analyse des lukanischen Reiseberichtes*, in J. SCHMID und A. VÖGTLE (Hrsg.), *Synoptische Studien*, München 1953, 207–209; itt a 220. oldalon). J. B. GREEN megjegyezte, hogy a Lk 9,51 előtt a tanítványoknak alig van jelentőségük a harmadik evangéliumban; „szerepük alig több, mint a színpadi bútoroké” (*Teologia del Vangelo di Luca*, Brescia 2001, 122; az angol eredeti kiadásának éve: 1995). Az „út” során azonban „egyre gyakrabban tűnnek fel... gyakran úgy, mint akik tanításban résztülnek”, „kihívást és meghívást is jelentenek a lehetséges követők számára”, azaz a jövő hívei, az evangélium olvasói számára (ivi, 124).

térésük után újra párbeszédbe kezd velük (10,17–20.21–22.23–24). Megtanítja őket imádkozni (11,1–13; 18,1–8), sarkallja őket a hitre (17,5skk). Buzdítja őket, hogy ne aggódjanak az élethez szükséges dolgok miatt (12,22–34), és ne legyenek a pénz rabszolgái (16,1–13). Felszabadítja őket a rítusok kínosan pontos megtartása alól, és óvja őket a farizeusok képmutatásától (11,37–54; 12,1skk). Tanítja őket, hogyan kezeljék a testvéri élet problémáit a közösségben (12,41–49), és lelkükre köti a szolgálatkészséget (17,1–4.7–20). Virrasztásra inti őket az Emberfia visszatérésének várásában (12,35–53; 17,22–37).

A tömeghez intézett felszólítások (11,29–33; 12,54–59; 13,1–6.23–30) valamint Jézus egyes beszélgetőpartnereinek adott válasza is (11,15skk.27–28.29skk; 12,13skk; 13,14skk.23skk; 14,1skk.7skk.12skk.; 18,18skk; 19,10) fontosak a képzéshez, ahogy a farizeusokkal és törvénytudókkal folytatott viták is (11,39–52; 16,14–15). Ez különösen nyilvánvaló az irgalmas szamaritánus példázatából (10,30–37) és azokból a példázatokból, amelyek az isteni irgalmasságot illusztrálják (15. fejezet) vagy a gazdagság témáját érintik (16. fejezet). Magát a meghívottakról szóló példázatot (14,15–24), amely a Jézus korabeli zsidóknak szól, egy sor, a követésre vonatkozó tanítás kíséri (14,25–35).

Bár a „követés” témájáról úgy tűnik, nem foglal sok helyet, a három kezdőjelenet (9,57–62) megadja az úti elbeszélés alaphangját. A tanítványok feltételezhetően mindig Jézus mellett voltak útja során. „Miután nagy népsokaság ment vele”, félreérthetetlenül elmondja nekik követése komoly kívánalmait (14,25skk.), megismételve, amit már „mindenkinek” kinyilvánított a messiási hitvallást követően (9,23skk.). A kezdőjelenetekkel keretet formálva, a gazdag ifjú epizódja, akihez Jézus „Jöj és kövess engem!” felhívással fordul, valamint a Jézus és Péter közötti rövid párbeszéd (18,18–30) megerősítik az úti elbeszélés globális irányultságát.³⁵

Ugyanakkor figyelemre méltó tény, hogy az út kezdete és vége között a tanítványok nem igazán fejlődtek. Ha az első rész végén és a második rész elején olvasható párbeszédekben (9,46skk.49skk.51skk.) a tanítványok értetlenek és Jézus gondolkodásától (*mens*) távolállónak tűnnek, a húsvéti események előestéjére még mindig képtelenek az Emberfia sorsát érintő szavak „megértésre” (9,34). Az emmauszi tanítványok megrovása (24,25: „oktalanok és késedelmes szívűek...”), ráillik a Tizenkettőre is, egészen addig, amíg a Feltámadott „megnyitotta értelmüket” (24,45), és a Szentlélek tanúkká

³⁵ D. GILL megjegyzi, hogy Lukács összekapcsolja Jézus tanítványoknak adott tanítását Jeruzsálemben vezető útjával, ezzel teremtve meg a „keresztény élet egy típusát” (*Observations on the Lukan Travel Narrative and Some Related Passages*, HTR 63 [1970] 199–221, főleg a 214. oldal). J. L. RESSEGUIE ezt az összekapcsolást csak néhány különleges szakaszra korlátozza (9,51skk; 14,25; 19,11: *Interpretation of the Cental Section*, 29–34).

nem formálta őket (24,49; ApCsel 1,8). Bár Márkhoz hasonlóan nem hangsúlyozza a tanítványok vakságát, Lukács nem rejti véka alá, hogy a hithez vezető útukon lelassultak.

A Jézushoz kapcsolódó hagyományok összegyűjtésében az evangélista szem előtt tartja saját „egyházának” (tekintettel azokra a keresztyén közösségekre is, akiknek evangéliumát írja) bizonyos lelkipásztori problémáit és szükségleteit.³⁶ Az a számtalan tanítás, amellyel Jézus a tanítványai felé fordul Jeruzsálemben vezető útján, kateketikai jelentéssel is bír a „ma” keresztyén közössége és az evangélium egyéni olvasói számára. Ha a Jézus és a tanítványok közötti párbeszéd, a szükséges pontosításokkal, az utolsó vacsorán (Lk 22,14–38) visszavezethető a „testamentum” műfajára,³⁷ akkor jogos az ilyen jellegű kategóriát kiterjeszteni – az elutazás perspektíváját és közelségét tekintve – az úti elbeszélésbe összegyűjtött tanításokra is. Éppen ezért ezek úgy tekinthetők, mint „az Egyház idejére adott testamentum”.³⁸

Társul szegődni Jézushoz útján, amely felvisz a szent városba és küldetésének beteljesedéséhez vezet, olyan tapasztalat, amely mélyen belevésődik a tanítványok lelkébe, és felkészíti őket, hogy tanúivá legyenek (vö. ApCsel 13,31).³⁹ Teljes bevetése a missziós munkába (10,1; 13,22), a gondok figyelmen kívül hagyása (vö. 10,8), a vendégszeretet, amelyet fenntart a távollévőknek (15,1skk; 19,5skk) és a kicsinyeknek (18,15skk), a bátorság, amellyel szenvedése felé vezető útját járja (13,31skk; 18,31–34; 19,28), a számtalan „életlecke” (10,29–37,38–41; 11,28; 12,13skk; 14,7skk; 17,17), stb.: mindez a tapasztalat elraktározódik a „szemtanúk” (1,2) emlékezetében, akik a maguk módján továbbítják azt az eljövendő korok hívő embereinek.

4. A KOMPOZÍCIÓ

A források

A harmadik evangélium „központi részének” anyagait sematikusan három alapvető forrásra lehet visszavezetni: Márk evangéliuma, a Q (Beszédforrás)

³⁶ Vö. H. SCHÜRMAN, *Il Vangelo di Luca*, Parte 2, t. I, 48. A témához lásd még: M. LÀCONI, *Luca e la sua Chiesa*, Torino 1986.

³⁷ Lásd például: L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 348.

³⁸ Így tesz G. SELLIN, *Komposition*, 134. J. NOLLAND (*Luke*, 528) helyesen különböző ellenvetést tesz e „rendkívül kreatív javaslattal” szemben; például a testamentum műfaja jellegzetes elemeinek korlátozott száma miatt, amelyek megtalálhatók az úti elbeszélésben. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne ilyen „funkciója”.

³⁹ Vö. W. C. ROBINSON, *The Theological Context for Interpreting Luke's Travel Narrative*, JBL 79 (1960) 20–31. „A keresztyén tanú azoknak a tanúságára támaszkodik, (1) akik Jézus galileai szolgálata idején ott voltak, (2) követték Jézust útján Jeruzsálemben, (3) és tanúsították a feltámadást.” (30)

és a „lukácsi” hagyományok. Ezen túl ki kell emelnünk a bevezetéseket, az összefoglalókat és az egyértelműen vagy feltételezhetően szerkesztésre utaló „varratokat”.⁴⁰ Részleteiben:

Márktól (vö. Máté)

9,51 (Mk 10,1; vö. Mt 19,1: az út kezdete); 10,4.7.10skk. (Mk 6,8–11; vö. Mt 10,9–14: utasítások a misszionáriusoknak); 10,25–28 (Mk 12,28–34; vö. Mt 22,34–40: a főparancs); 11,14–15.17–23 (Mk 3,22–27; vö. Mt 12,22–30: vita az ördögűzésekről); 11,16.29 (Mk 8,11–12; vö. Mt 12,38skk.: válasz a jelkérésre); 11,33 (Mk 4,21; vö. Mt 5,15: *logion* a lámpásról); 11,37skk. (Mk 7,1skk.; vö. Mt 15,1skk.: rituális tisztálkodás témája az asztalnál); 12,1 (Mk 8,15; vö. Mt 16,6: a farizeusok kovásza); 12,10 (Mk 3,28–30; vö. Mt 12,31–32: a Szentlélek elleni véték); 12,11–12 (Mk 13,11; vö. Mt 10,19,20: a Szentlélek segítségével); 12,35–38 (? vö. Mk 13,33–37: példázat a szolgálókról); 13,18–19 (Mk 4,30–32; vö. Mt 13,31–32: a mustármag példázata); 14,34 (Mk 9,50; vö. Mt 5,13: *logion* a sóról); 16,18 (Mk 10,11–12; vö. Mt 5,32; 19,9: *logion* a válaszáról); 17,1–2 (Mk 9,42; vö. Mt 18,6–7: *logion* a botrányról); 17,6 (Mk 11,22köv.; vö. Mt 17,20; 21,21: „ha lenne hitetetek...”); 17,23.31 (? vö. Mk 13,21.15skk.: „íme, itt van... íme, ott van... azon a napon...”); 18,15–17 (Mk 10,13–16; vö. Mt 19,13–15: Jézus és a gyermekek); 18,18–30 (Mk 10,17–31; vö. Mt 19,16–30: „jőjj és kövess engem... mi mindenünket elhagytuk...”); 18,31–33 (Mk 10,32–34; vö. Mt 20,17–19: a szenvedés harmadik hírüladása); 18,35–43 (Mk 10,46–52; vö. Mt 20,29–34: a jerikói vak meggyógyítása).

A Q-ból (vö. párhuzamos helyek Máténál)

9,57–60 (Mt 8,19–22: a követésről); 10,2–12.16 (vö. Mt 9,37–38; 10,7.9–10.12–13.14–15.16.40: útmutatások a missziósoknak); 10,13–15 (Mt 11,21–23: jajmondások Galilea városainak); 10,21–22 (Mt 11,25–27: himnusz az Atyához); 10,23–24 (Mt 13,16–17: boldog a szemetek...); 11,2–4 (Mt 6,9–13: Miatyánk);

⁴⁰ A források részletes elemzéséhez alapvető irodalom: G. SELLIN, *Komposition, Quellen und Funktion des lukianischen Reiseberichtes (Lk IX 51 – XIX 28)*, NT 20 (1978) 100–135, amely figyelmeztet, hogy nem könnyű szétválasztani azt, amit Lukács saját forrásaiból merít, attól, ami származhat a Q-ból és Máté esetleg kihagyta az evangéliumából, illetve az evangélista szerkesztői beavatkozásától. Az útra vonatkozó jelezések (Lk 9,51; 13,22; 17,11; 18,35; 19,28skk) úgy tűnik, hogy a Mk 10,1.32.46; 11,1 versekből jöttek létre (ivi, 121). Így a nem márkai eredetű epizódok kerete is gyakran Márk evangéliumából merített elemekből áll össze (ivi, 113skk). Nem meggyőző viszont az a tézis, hogy Lukács evangéliuma saját anyagainak (*Sondergut*) egyes mondásait (*Einzellogien*) az evangélista alkotta (ivi, 126). Ettől eltérő értékelést lásd például I. H. MARSHALL kommentárjában, *ad singula*.

11,9–13 (Mt 7,7–11: mondások az imádságról); 11,24–26 (Mt 12,43–45: a tisztátalan lélek visszatérése); 11,29–32 (Mt 12,38–42: Jónás jele; vö. Mk 8,11–12); 11,34–36 (Mt 6,22–23: a lámpás és a szem); 11,39–40.42–52 (Mt 23,4.6–7.13.23.25–32.34–36: a farizeusok és a törvénytudók ellen; vö. 7,1skk); 12,2–9 (Mt 10,26–33: felismerni az Emberfiát); 12,22–32 (Mt 6,25–34: ne aggódjatok); 12,33–34 (Mt 6,19–21: kincs a mennyben); 12,35–38 (? a szolgákról mondott példázat; vö. Mt 25,1–13; Mk 13,33–37); 12,39–46 (Mt 24,42–51: példázat a virrasztásról); 12,51–53 (Mt 10,34–36: nem békét, hanem megosztást); 12,54–56 (Mt 16,2–3: az idők jelei); 12,57–59 (Mt 5,25–26: időben kiengesztelődni); 13,18–21 (Mt 13,31–33: a mustármag és a kovász példázata; vö. Mk 4,3–32); 13,24 (Mt 7,13–14: a szűk kapu); 13,25–26 (Mt 7,22–23: Uram, nyiss ajtót nekünk); 13,28–30 (Mt 8,11–12: jönnek napkeletről és napnyugatról...); 13,34–35 (Mt 23,37–39: Jeruzsálem, Jeruzsálem); 14,16–24 (Mt 22,1–14: a meghívottakról szóló példázat); 14,26–27 (Mt 10,37–38: Jézus követéséhez); 15,4–7 (Mt 18,12–14: példázat az elveszett juhról); 16,13 (Mt 6,24: Isten és a mammon); 16,16 (Mt 11,12–13: a Törvény és a próféták Jánosig); 16,17 (Mt 5,18: *logion* a Törvényről); 17,3b–4 (Mt 18,15.21–22: ha testvéred vétkezik...), 17,6 (Mt 17,20; 21,21: ha lenne hitetek...; vö. Mk 11,22–23); 17,23–30 (Mt 24,17–18.23.27–28.37–41: az Emberfia eljövele; vö. Mk 13,15–16.21); 17,33 (Mt 10,39: aki meg akarja menteni életét...); 17,34–37 (Mt 24,28.40–41; az egyiket felveszik, a másikat otthagyják); 19,12–27 (Mt 25,14–30: a király és szolgák példázata, a mának példázata).

Saját forrásból:

9,52–56 (Jézust kiutasítják egy samaritánus faluból); 9,61–62 (egy meghívás-jelenet); 10,1.17–20 (a hetvenkettő [?] szétküldése és visszatérésük); 10,30–37 (az irgalmas samaritánus példázata); 10,38–42 (Márta és Mária); 11,5–8 (a barát példázata); 11,27–28 (boldogok, akik hallgatják...); 12,13–15 (óvás a kapzsiságtól); 12,16–21 (a bolond gazdag példázata); 12,47–48 (a szolgák felelőssége); 12,49–50 (a tűz és a keresztség); 13,1–5 (ha nem tértek meg...); 13,6–9 (a terméketlen fügefá példázata); 13,10–17 (az asszony meggyógyítása a zsinagógában; vö. Mk 2,13–17); 13,23–24 (Kevesen vannak-e, akik üdvözülnek?); 13,31–33 (mondjátok meg annak a rókának...); 14,1–6 (a vízkóros meggyógyítása); 14,7–11 (az utolsó hely); 14,12–15 (a szegények meghívása); 14,28–33 (az építkezésről és a háborúról szóló példázat, lemondás mindenről); 15,8–10 (példázat az elveszett pénzről); 15,11–32 (példázat az apáról és két fiáról); 16,1–9.10–12 (a hűtlen intéző példázata; alkalmazások); 16,15 (Isten ismeri szíveteket); 16,19–31 (a gazdag és a szegény Lázár példázata); 17,12–19

(a tíz leprás meggyógyítása); 17,20–21 (Isten országának eljövetele); 17,22 (az Emberfia napjai); 17,32 (gondoljatok Lót feleségére); 18,2–8 (a bíró és az özvegyasszony példázata); 18,10–14 (a farizeus és a vámos példázata); 19,1–10 (Zakeus); 19,12–15 (példázat a királyról).

Bevezetések, összefoglalók, szerkesztésre utaló „varratok”

9,51 (az út kezdete; vö. Mk 10,1); 10,1.17 (a hetvenkét [?] tanítvány kiküldetése és visszatérése); 10,29 (az irgalmas szamaritánus példázatának bevezetője); 11,1–2 (a Miatyánk bevezetője); 11,41 (kommentár?); 12,1 (bevezetés az intésekhez); 13,22 (összefoglaló az útról; vö. Mk 10,32); 14,15 (a meghívottakról szóló példázat bevezetője); 14,25 (a lemondásról szóló mondások bevezetője); 15,1–3 (Jézus és a bűnösök; vö. Mk 2,15–17); 16,14 (a farizeusok kigúnyolják Jézust); 17,5 (növelj a hitünket); 17,11 (jegyzet az útról; vö. Mk 10,32); 17,20a (a farizeusok kérdése); 18,1 (a farizeus és a vámos példázatának bevezetése); 18,34 (a tanítványok értetlensége; vö. Mk 9,32); 19,11 (a királyról és a szolgálkóról szóló példázat bevezetője); 19,28 (felmenetel Jeruzsálemben; vö. Mk 10,32; 11,1).

Az áttekintő vizsgálatból rögtön kitűnik, hogy a „központi szövegegységben” Lukács csak kevés perikopát vesz át Márktól (közel tízet, illetve néhány *logiont*), amely evangélium tervét egészen a 9,50-ig (párhuzamos hely: Mk 9,40), nem sokkal a szenvedés második meghirdetése utánig követte, hogy aztán az „út” vége felé újra felvegye az elejtett fonalat a gyermekek epizódjával (18,15–17; párhuzamos hely Márknál: 10,13–16), kevéssel a szenvedés harmadik meghirdetése előtt. Az anyag kb. 14,5%-áról van szó, amelynek szinte a fele az utolsó részben szerepel.⁴¹

Ami a Mátéval közös forrást illeti, az anyag bőséges, az egésznek mintegy 38%-a. Az adott evangéliumokon belüli használatának módja meglehetősen különböző. Máté hajlamos arra, hogy Jézus tanításait belevonja a nagy „beszédbe”: a „hegyi beszéd” (Mt 5,18; 6,9–13.19–21.22–23.25–33; 7,7–11.13–14.22–23); a „missziós beszéd” (10,19–20.26–33.34–36); a példázatokban elmondott beszéd (Mt 13,16–17.31–33); az „egyházi beszéd” (18,5.12–14.21–22); „eszkatologikus beszéd” (Mt 24,26–27.37–39.43–51; 25,10–12.14–30). Úgy

⁴¹ A számítás szükségszerűen megközelítő jellegű, hiszen gyakran bizonytalanság uralkodik abban a kérdésben, hogy mit melyik forrásnak tulajdonítunk. Kizárva az út befejező részét (a Lk 18,15-től a 19,28-ig) a százalékok érezhetően változnak a Márk evangéliumával közös anyag hátrányára. Más számítások: H. L. EDELKRAUT, *Jesus' Mission to Jerusalem. A Redactional Critical Study of the Travel Narrative in the Gospel of Luke, Lk 9:51–19:48*, Frankfurt – Bern 1976, 27; J. L. RESSEGUIE, *Interpretation of Luke's Central Section*, 4.

tűnik, hogy Lukács jórészt követte a Q eredeti rendjét.⁴² De az is lehetséges, hogy éppúgy, ahogy Márkkal tette, különféle okok miatt eltért tőle.⁴³ Továbbá az is elképzelhető, hogy a közös forrás a két evangélistához részben különböző formában vagy recenzióban jutott el, és nem zárható ki, hogy Lukács saját anyagának egy része ilyen forrásból származik.⁴⁴

Az úti elbeszélés kb. 43,5%-a viszont eredeti és szinte mind „elbeszélő” vagy „elbeszélte narratívából” épül fel.⁴⁵ Utóbbiak, vagyis a példázatok különösen számosak (tizenhét).⁴⁶ Az evangélista által használt saját források különbözőek lehetnek: olykor meríthetett egyszerűen a szájhagyományból.

A legnyilvánvalóbban „szerkesztésre utaló” részek kb. 4%-ot tesznek ki. A szent városba vezető útra vonatkozó megjegyzéseknek az a szerepe, hogy az elbeszélés végéig fenntartsák a feszültséget, míg a bevezetések arra szolgálnak, hogy az egyes szakaszokat elhelyezzék vagy kontextusba állítsák.

Elméletek és hipotézisek

Meghatározhatók az evangélista által használt kritériumok, hogy „összeállítsuk” azokat a különféle anyagokat, amelyeket eltérő forrásokból merített: epizódok, jegyzetek, tanítások, példázatok stb.? E tekintetben számos hipotézist állítottak fel, különböző elméleteket gyártottak, amelyek azonban nem nyerték el a kutatók egyöntetű támogatását.⁴⁷ Valaki a „központi szövegegyeség” felosztását Jézus útjára vonatkozó három megjegyzésre korlátozza (9,51; 13,22, 17,11).⁴⁸ Az efféle megjegyzésekből valaki azt a nyomot vélte felismer-

⁴² Vö. J. A. FITZMYER, I, 76–79 (szinopszissal), illetve: R. E. BROWN, *Introduction to the New Testament*, 117 és 265.

⁴³ Vö. G. SELLIN, *Komposition*, 132.

⁴⁴ Vö. I. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, 31.

⁴⁵ Vö. H. SCHÜRMMANN, *Il Vangelo di Luca*, Parte 2, t. I, 48. Ezek az elbeszélések „kiemelik az úti beszámoló narratív jellegét és színezetet adnak neki” (ivi).

⁴⁶ Bemutatva stilisztikai szempontból is Lukács hasonlíthatatlan kézjegyet, nem zárhatjuk ki, hogy azokat az evangélista egy már meglévő gyűjteményből vette; vö. G. SELLIN, *Die Komposition*, 126. Lásd még: M. LACONI, *Parabole lucane, testimonianza su Cristo e sulla Chiesa*, in M. MORFINO, *Miscellanea biblica in memoria di S. Zedda*, (= Teologica. Annali della Pont. Fac. di Sardegna, III), Cagliari 1994, 127–148.

⁴⁷ Vö. J. L. RESSEGUIE, *Interpretation of Luke's Central Section (Luke 9:51–19:44) since 1856*, in *Studia Biblica et Theologica*, 5/2 (1975) 3–36. Továbbá: J. NOLLAND, *Luke*, 525–531 (*Excursus: The Journey to Jerusalem*). „Mindössze két kommentár, bevezető vagy monográfia van, amely egyetért az úti elbeszélés felosztásával” (H. SCHÜRMMANN, *Il Vangelo di Luca*, Parte 2, t. I, 51).

⁴⁸ Lásd például a következő kommentátorokat: G. SCHNEIDER (*Das Evangelium nach Lukas*, 226), és J. A. FITZMYER (*The Gospel according to Luke*, 138skk). Nemkülönbön R. E. BROWN, *Introduction to the New Testament*, New York 1997, 243–253. FITZMYER azonban elismeri, hogy az efféle felosztás „pusztán kényelmi szempontot követ, mivel a felosztás ezeken a pontokon egyébként jelentéktelen és némileg önkényes”. A. RODRÍGUEZ CARMONA megállapítja, hogy Lukács itt „erkölcsi tanításokat gyűjt egybe, melyeket nem logikus sorrendben, útra való utalásokat tartalmazó, egymástól elkülönülő szövegegységekben közöl,” ugyanakkor úgy gondolja, hogy a Lk 9,51 és 19,28 felőlele anyagot „hét

ni, hogy Jézus háromszor látogatott fel a szent városba.⁴⁹ H. SCHÜRMANNS észreveszi egy „fordulópont” jelzését a Lk 13,31–35 szakaszban, és ez alapján úgy gondolja, hogy az úti beszámoló két nagy részre osztható: 9,51–13,35 és 13,1–19,27.⁵⁰ Mások (R. MORGENHALER, M. D. GOULDER, C. H. TALBERT, B. STANDAERT, H. K. FARRELL, E. MAYER, stb.)⁵¹ úgy hitték, felállíthatnak egy esetleg irodalmi forrásra (K. E. BAYLEY)⁵² visszavezethető kiasztikus szerkezetet, de eltérő eredményre jutottak és mindegyik vitatható.

A mesterséges sémák felfedezéseit visszautasítva, más kutatók inkább logikai vagy didaktikus elrendezést vesznek észre.⁵³ B. REICKE hangsúlyozza, hogy a közösség vezetőihez és mestereihez intézett útmutatások váltakoznak az el-
lenségekkel folytatott célzatos vitákkal.⁵⁴ Megjegyzi, hogy a Jeruzsálemben vezető úton Jézust, a prófétát „három gondosan elkülöníthető csoport veszi körül” (a tanítványok, a tömeg és az ellenfelek), L. T. JOHNSON azon a véleményen van, hogy az evangélista „drámai szerkezetet ad ezeknek a mondásoknak, gondosan változtatva a hallgatóságot”.⁵⁵ Már M.-J. LAGRANGE kommentárja jelezte

nem egyforma szakaszra lehet osztani azon utalások alapján, amelyekkel a szerző emlékeztet bennünket arra, hogy Jézus úton van Jeruzsálem felé” (*La obra de Lucas*, in R. AGUIRRE MONASTERIO – A. RODRÍGUEZ CARMONA, *Evangélicos sinópticos y Hechos de los Apóstoles*, Estella 1998, 297. 302).

⁴⁹ L. C. GIRARD, *L'Evangile des voyages de Jésus, ou la section 9:51–18:14 de Saint Luc*, Gabalda, Paris 1951. Általánosságban az exegeták ma kizárják azt, hogy Lukács Jézus egy vagy több jeruzsálemi útját akarta dokumentálni az események kronológikus sorozata szerint.

⁵⁰ H. SCHÜRMANNS, *Il Vangelo di Luca*, 2. 1. rész, 50–51. Ugyanezen szerző ugyanakkor ezt mondja: „teljesen lehetséges más tematikus felosztást javasolni” (52.).

⁵¹ R. MORGENHALER, *Die Lukanische Geschichtsschreibung als Zeugnis*, Zürich 1949, 1, 156–157; M. D. GOULDER, *The Chiasmic Structure of the Lucan Journey*, in *Studia Evangelica* II (TU 87, 1964), 195–202; C. H. TALBERT, *Literary Paterns, Theological Themes, and the Genre of Luke Acts*, Missoula 1974, 58–65; B. STANDAERT, *L'art de composer dans l'oeuvre de Luc*, in *À cause de l'Évangile. Études sur les Synoptiques et les Actes offertes au P. Jacques Dupont, O.S.B. à l'occasion de son 70e anniversaire* (LD 123), Paris 1985, 323–347; H. K. FARRELL, *The Structure and Theology of Luke's Central Section*, TrinJ 7 (1986) 33–54; E. MAYER, *Die Reiseerzählung des Lukas (Lk 9,51–19,10): Entscheidung in der Wüste*, Lang Frankfurt a.M. 1996, 191–203.

⁵² K. E. BAILEY, *Poet and Peasant*, Grand Rapids MI 1976, 79–85. C. L. BLOMBERG szerint (*Midrash, Chiasm, and the Outline of Luke's Central Section*, in R. T. FRANCE and D. WENHAM (eds.), *Gospel perspectives*, Vol. III: *Studies in Midrash and Historiography*, Sheffield 1983, 217–271) a kiasztikus szerkezet visszavezethető arra a forrásra, amelyből az evangélista a példázatokot vette, összekötve ezeket más anyagokkal egy tematikus összetartozás alapján.

⁵³ Ezt jól kiemelte J. SCHNEIDER, *Zur Analyse* (lásd fentebb: 34. lábjegyzet). E. E. ELLIS szerint Lukács evangéliumának első része bemutatja Jézus „messiási cselekedeteit” a galileai misszióban, második része pedig a „messiási tanításokat” (*The Gospel of Luke*, 146–149).

⁵⁴ B. REICKE, *Instruction and Discussion in the Travel Narrative*, in *Studia Evangelica* I (TU 73), 1959, 206–216. Mint az evangélista által összegyűjtött hagyományok *Sitz im Lebenje*, a szerző feltételez egy Antióchiába helyezhető mestert és misszionárius kört.

⁵⁵ L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, Collegeville 1991, 164–165. Szerzőnk így folytatja: „Az út során... Lukács Jézust egyik csoporttól a másik felé fordítja, a tömegtől a tanítványok és a farizeusok felé. Ez azt eredményezi, hogy ettől az 'elrendezéstől' váratlan feszültséggel telik meg a narratíva: a Próféta Jeruzsálembe tart, halála és 'felemeltetése' felé. Ahogy megy, Isten igéjét intézi a körülötte lévőkhöz. Néhányan meghallják és a nép részévé lesznek, mások visszautasítják az igét, és önmagukat taszítják el a néptől...” (164.).

Lukács központi részében a tematikus csoportosításokat.⁵⁶ W. GRUNDMANN mindhárom nagy felosztásban tematikus *exkurzusok* sorát különítette el.⁵⁷ G. W. TROMPF szerint Lukács a hagyományok hatalmas repertoárját egységesen, téma szerinti kategóriákba rendezte el.⁵⁸ Ezt az irányt követve I. H. MARSHALL az „úti elbeszélést” tíz részre osztja.⁵⁹ C. L. BLOMBERG nyomán, aki különös jelentőséget tulajdonít a példázatoknak, J. NOLLAND a Lk 9,51–18,34 szövegegységét tíz részre osztja fel, akárcsak D. L. BOCK.⁶⁰

Kompozíciós eljárások

Úgy tűnik, ez a helyes út, és ezt kell követnünk. Tekintettel a lényeges jellemzőkre, a mesterséges jellegre, a krisztológiai irányultságra és a szakasz kateketikai jelentőségére, figyelembe kell vennünk az anyag jellegzetesen lukácsi „elrendezését”. Ez kikövetkeztethető abból, hogy az evangélista miként jár el evangéliumának többi részében, főleg az első részben, de művének második kötetében, az Apostolok cselekedeteiben is. A tartalomból, a formákból, a mesterségesen összeállított kompozíciókból és minden egyes „szövegegység” jellegzetes irányultságából kiindulva eljuthatunk oda, hogy felállítsunk egy hi-

⁵⁶ J.-M. LAGRANGE, *L'Évangile selon Saint Luc*, Gabalda, Paris (1921). ⁸1948, xxxviii–xli. A csoportok a következők: 1) Isten Országának meghirdetése, IX,51–X,24; 2) Különböző epizódok, X,25–42; 3) Az új közösség imádsága és az imádság hatékonysága, XI,1–13; 4) Az igaz lelkek számára elégséges jelek vannak, XIII,12–36, bár mások elutasítják azokat, XI,37–54; 5) Beszéd az üdvösségről, XII,1–59; 6) Isten Országának címzettjei, ítélet Izrael felett, XIII,1–35; 7) A lakoma epizódja, XIV,1–24; 8) A tanítványoktól megkövetelt tulajdonságok: szilárd határozottság, természetfeletti okosság, állhatatosság, XIV,24–35; 9) Isten jósága a bűnösök iránt, XV,1–32; 10) A vagyoni használata, XVI,1–31; 11) Különböző tanítások: a botrányról, a bűnbocsánatról, a hitről és az alázatról, XVII,1–10; 12) A tíz leprás története, XVII,11–19; 13) Az emberek és az utolsó ítélet, XVII,20–37; 14) Az Istenhez folyamodás és annak mikéntje, XVIII,1–14; 15) Különböző epizódok a gyermekekről és a gazdagról, XVIII,15–30. Végül Megérkezés Jeruzsálembe, XVII,31–XIX,44.

⁵⁷ W. GRUNDMANN, *Fragen der Komposition des lukanischen Reiseberichts*, in *Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft* 50 (1959) 252–270. Ezekről az *exkurzusokról* van szó: I. (11,1–13,21): útmutatások a tanítványoknak, viták az ellenfelekkel, felhívások a megtérésre; II. (14,1–17,10): a tanítványokat óvja a hamis biztonságtól és a világi aggodalmaskodásoktól; III. (17,11–19,27): a helyes magatartás az eljövendő Isten Országával szemben. Lásd még a szerző kommentárját: *Das Evangelium nach Lukas*.

⁵⁸ G. W. TROMPF, *La section médiane de l'Évangile de Luc: l'organisation des documents*, RHPPhR 53 (1973) 141–154. Szerzőnk úgy gondolja, hogy az „útról” szóló részben három fontos téma fordul elő: felhívás az apostolkodásra, a biztonság kérdése és a retribúció (jutalmazás-büntetés) alapeve.

⁵⁹ I. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, Exeter 1978, 402.439 stb. „A szövegegység valódi jelentősége Jézus tanításában áll.” (401.) A következő felosztást javasolja: a) A tanítványság kötelezései és kiváltságai (9,51–10,24); b) A tanítvány jellemzője (10,25–11,13); c) Vita a farizeusokkal (11,14–54); d) Készenlét az eljövendő krízisre (12,1–13,21); e) Isten Országának útja (13,22–14,35); f) Evangélium a hitasítottaknak (15,1–32); g) Óvás a gazdagságtól (16,1–31); h) Tanítás a tanítványoknak (17,1–10); i) Az Emberfia eljövetele (17,11–18,8); l) Az üdvösség kiterjedése (18,9–19,10). Szerzőnk szerint ezt követi a jeruzsálemi szolgálatnak szentelt szövegegység (19,11–21,38).

⁶⁰ J. NOLLAND, *The Gospel of Luke*, 531; D. L. BOCK, *Luke*, 963–964. E. E. ELLIS (*The Gospel of Luke*, London 1974) az anyagot hat szövegegységben rendezi el.

potézist az irodalmi szerkezetről, a legösszetettebb szakasz tematikájáról, és az egész evangéliumról, amely első látásra kevésbé tűnik szervezettnek.

Előrebocsátunk néhány megjegyzést a harmadik evangélium egészére vonatkozóan:

- Amikor Lukács Márk evangéliumából merít, rendszeren követi a forrás kínálta sorrendet. Ettől akkor tér el, amikor elbeszélői nézőpontból hihetőbbé kívánja tenni a szakaszt (pl. Péter anyósának gyógyítása az apostol meghívása előtt szerepel: Lk 4,38–39; 5,1–11), vagy amikor a meghatározott epizódoknak sajátos szerepet szán (pl. az ünnepélyes nyitóprédikáció Názáretben: Lk 4,16–30).⁶¹ Lukács időnként Márk sorrendjébe más forrásokból származó többé-kevésbé terjedelmes blokkokat illeszt be (pl. Keresztelő János prédikációja: Lk 3,7–14).
- Abban az esetben is, amikor a Q-tól függ, okkal feltételezhető, hogy Lukács továbbra is tiszteletben tartja a sorrendet, bár más anyagokat is elhelyez benne.⁶²

Fordítsuk most figyelmünket az úti elbeszélésre, és jegyezzük meg:

- Amennyire lehetetlen a pontos útvonalat rekonstruálni, a Jeruzsálem felé vezető út időszakos utalásait is (9,57; 10,38; 13,22; 14,25; 17,11; 18,31.35; 19,1.11) éppen olyan nehezen lehet az egész szakasz tagolási jelzéseinek tartani.
- Az „úti elbeszélés kezdetének megjelölése egyértelmű (9,51), kapcsolatban van a megelőző részek kontextusával: egyrészt azért, mert nyilvános működésének első szakaszában Jézus folyamatosan „úton” van (vö. 4,44; 8,1), másrészt mert tevékenységének alapvető dimenziói (Isten Országának meghirdetése, gyógyítások, viták, a tanítványok oktatása) ugyanazok. Ugyanakkor a krisztológiai és kateketikai témák elemzése kiemelte azokat a sajátos hangsúlyokat, amelyek Jézus szolgálatának új szakaszát jellemzik.
- Az „út” általános perspektívájában az evangélista szerkesztői tevékenysége megragadható a szent városba vezető úttal kapcsolatos megjegyzésekben és azokban a bevezetésekben, amelyek arra szolgálnak, hogy kontextualizálják vagy elhelyezzék az egyes szakaszokat

⁶¹ „Hét jól ismert márkí epizód áthelyezése szerepel Lukácsnál... minden esetben világosan felismerhetjük annak okát, hogy Lukács miért helyezte át azokat” (J. A. FITZMYER, *The Gospel of Luke*, I, 71).

⁶² Vö. G. SELLIN, *Komposition*, 132. „Mátétól eltérően, aki saját anyagát azonnal nyilvánvaló blokkokba rendezí, Lukács megfontoltan szétosztja saját anyagát, váltogatva azzal az anyaggal, ami másokkal közös.” M. LACONI, *Introduzione speciale*, in Id., és mások, *Vangeli sinottici e Atti degli Apostoli*, Leumann (Torino) 2002, 154.

környezetükben, valamint abban, hogy összekapcsolja a mondásokat (*logia*) és a példázatokat, stb.⁶³

- A szakasz középső részében egyértelműen három szövegegység különíthető el, amelyek formálisan és témájuk szempontjából is egységesek: a „lakoma” (14. fejezet), ahol visszatérő téma a szegények és az utolsók; az Isten irgalmáról szóló példázatok (15. fejezet); a 16. fejezet példázatai, amelyek összekapcsolódnak más, gazdagságról szóló tanításokkal.
- Az, hogy az „út” a végéhez közeledik, világosan látszik a harmadik (vagy utolsó) passió jövendölésből (18,31–32), valamint abból a tényből, hogy a rákövetkező epizódok Jerikóban játszódnak, közvetlenül a Jeruzsálembé való felmenetel előtt. A 18,15 versről kezdve Lukács újra Márk anyagát közli (Mk 10,13–15.16–30.32–34.46–52), követve annak sorrendjét, de elhagyja a Zebedeus-fiak epizódját (Mk 10,35–45), valószínűleg azért, mert lényeges tartalmát az utolsó vacsorán elhangzott tanítványok közötti dialógusban fogja használni (vö. Lk 22,25–27). Aztán hozzáfűzi még Zakeus jerikói epizódját (19,1–11), és a szerkesztői bevezetőben jelzett ok miatt (11. vers) a király és a szolgák példázatát (19,11–27), amelyben, miként egy vízjelben, egyaránt kiolvasható Krisztus „elutazása” és „visszatérése”.
- A 16. fejezet és „az út lezárása” (17,1–18,30) között kibontható egy tanító jellegű szövegegység, amely közvetve vagy közvetlenül a tanítványokat tartja szem előtt. Az első központi rész (17,1–10) a közösség életét érinti (botrány és bűnbocsánat, hit, szolgálat). A következő epizód (a tíz leprás története: 17,11–19) sem nélkülözi a tanítványoknak szóló hasznos tanítást. A második központi rész témája Isten Országáé és az Emberfia napjának eljövetele (17,20–37). Ehhez a témához kapcsolódik a bíró és az özvegyasszony példázata (vö. 18,8), a gyermekekről szóló epizód (vö. 17,17) és a meghívás-jelenet (18,25.29). A tematikus hasonlóság ad magyarázatot a farizeus és a vámos példázata (18,9–14) és a bíró meg az özvegyasszony példázata közötti közelségre, melyek már a forrásban összekapcsolódhattak. Továbbá úgy tűnik, hogy az evangélista gondosan összeállított egy különböző

⁶³ Vö. G. SELLIN, *Komposition, Quellen und Funktion des lukanischen Reiseberichtes (Lk IX 51 – XIX 28)*, NT 20 (1978) 100–135, főleg 110–113. „Mindezen megfigyelésekből... világosan kitűnik, hogy Lukács az úti beszámoló folyamán azon fáradozik, hogy a számára részben már rendelkezésre álló jézusi beszédanyagot 1) kiegészítse és illusztrálja (példázatok), 2) tömör keretezéssel tagolja, és az átfogó 'elbeszélésbe' beillesse. Lukács bizonyos értelemben elbeszéléssé alakítja a beszédanyagot.”

tartalmú, eltérő műfajú és eredetű szövegegységet, amely ugyanakkor didaktikai és parenetikai szempontból nagyon is egységes.

- Az út kezdete (9,51) és a középső három fejezet között, amelyet hármas példázatok sora jellemez (14–16. fejezetek), a szöveget öt szövegegységre oszthatjuk, melynek mindegyikét egy jellegzetes téma uralja. Az elsőben (9,51–10,24) a tanítványok a főszereplők, akiket Jézus bevon a misszióba, mert kinyilatkoztatásának célszemélyei és tanúi. A második különböző jézusi tanításokat tartalmaz, amelyek közvetve vagy közvetlenül a tanítványoknak szólnak (10,25–11,13): a felebaráti szeretet, az ige hallgatása, az imádság. A harmadik (11,14–54) az ellenfelekkel szembeni vitákat tartalmaz, ezekből bontakoznak ki a tanítványoknak tett intelmek. A negyedikben (12,13–53) további tanítások vannak összegyűjtve, amelyek főleg a földi javakról és az Emberfia érkezésére várakozó virrasztásról szólnak. Az ötödik szövegegységet a megtérés témája uralja (12,54–13,35).
- Az egyik és a másik szövegegység között soha nem egyértelmű a határ. Például Jézus a 15. és a 16. fejezetben egyaránt a farizeusokkal vitatkozik. A gazdagságról szóló szavaira gúnyal felelnek (16,14–15): Jézus replikája (16,16skk) az ő kritikus magatartásukat is célba veszi a bűnösökkel szembeni nyitottság kapcsán (15,1sk).
- Másrészről azokban a szövegegységekben is, amelyekben Jézus az ellenfeleivel áll összetűzésben (a harmadik: 11,14–12,12), vagy felhívást intéz a megtérésre a népsokasághoz (az ötödik: 12,53–13,35), szavainak buzdító jellege van a tanítványok felé. Így a 11. fejezet hosszú vádbeszédéből kibomlik egy figyelmeztetés, hogy óvakodjanak a „farizeusok kovászatól, vagyis a képmutatástól” (12,1), illetve a 13. fejezet komoly intései sem érdektelenek számukra: a kockázat, hogy eljön a nap, amelyen ki lesznek zárva az eszkatologikus lakomáról (13,23–30) a tanítványokat is érinti.

Zárásképpen: a perikopák összefolyó, egyszerű egymásutánja között, amelyek nem teszik lehetővé, hogy a lukácsi kompozícióban minimális rendet és földrajzi jelzéseken alapuló kevésbé hihető felosztást rögzítsünk, helyesebbnek látszik elismerni, hogy az evangélista a különböző anyagokat szövegegységekbe rendezte, ezeket azonban nem szigorú értelemben, valódi felosztásokként kell vennünk. Itt a „szövegegység” alatt a valamiképpen egymáshoz kapcsolódó szakaszokat értjük, amelyek a téma szempontjából relatív egységet képeznek. Relatív, mivel szeretnénk figyelembe venni az időről időre különböző (párbeszéd, példázatok, mondások, csodaelbeszélések vagy más epizódok) jelenetekbe állított beszélgetőtársak sokszínűségét (nép, egyes személyek, ellenfelek,

tanítványok), valamint a jellegzetes témákat (pl. az ige hallgatása és az imádság, a földi javak és a virrasztás) és ugyanannak a témának egyes szempontjait (pl. Isten Országának eljövetele és az Emberfia eljövetele). Ez a sokszínűség valójában azonban egységes szöveggé áll össze: az „utazás” mindenre kiterjedő tervén túl az „út” minden egyes szakasza („szövegegysége”) saját jeleget mutat, és az olvasónak krisztológiai és/vagy paretikus szempontból kínálja jellegzetes tanítását.

5. EGYMÁST KÖVETŐ SZÖVEGEGYSÉGEK

Az előző megjegyzésekre alapozva az elkövetkezőkben rövid leírását kínáljuk azoknak a „szekvenciáknak”, szövegegységeknek, amelyek a harmadik evangélium központi részét alkotják.

Az első szövegegység: Az út kezdete (9,51–10,24)

A lukácsi elbeszélésben „az út kezdete” fordulópont. Jézus döntése, hogy eléje megy az isteni terv „beteljesítésének” (9,51), önmagában megjelöli az egész utat, amely a szent városba való belépéssel ér majd véget (19,28skk). Az első szövegegység két fontos résszel kezdődik, melyek közül az első a tanítványok éretlenségére reflektál (9,52–56), a másik pedig kiemeli a követés szigorú követelményeit (9,57–62). Ezt követi a hetvenkét tanítvány misszióba küldése, akikhez Jézus hosszas oktatást intéz (10,1–16). Visszatérésük alkalom a párbeszédre (10,17–20), amely belenyúlik Jézus hálaadó imájába, amellyel az Atyához fordul (10,21–22), valamint egy tanítványokat érintő boldogságmondásba (10,23–24). Ezáltal bevonódnak Jézus küldetésébe, felkészülnek, és részt vesznek egyfajta szakmai gyakorlaton, mely előrevételezi a húsvét utáni missziót. Ez avatja őket „szemtanúvá” (1,3; vö. 10,23skk), így képesek továbbadni az Atya Jézus általi „kinyilatkoztatását” (10,21–22) és Isten Országának hirdetését (10,9.11).

A második szövegegység: Tanítások: Isten és a felebarát szeretete, az ige hallgatása, imádság (10,25–11,13)

Egy törvénytudónak, aki Jézust a felebaráti szeretetről kérdezi (10,25–29), Jézus a jó samaritánus példázatával válaszol (10,30–37). A Márta házában való vendégeskedés aláhúzza az ige hallgatásának elsőrendűségét (10,38–41). A tanítványok kérésére aztán az imádságról oktatja őket (11,1–13). A keret és a beszélgetőpartner mindig más és más, de mindhárom szakaszban a ke-

resztény élet lényeges szempontjait érintő tanításról van szó. Rögtön az út „kezdeté” után szerepel ez a szövegegység, lefektetve a tanítványok oktatásának alapját. Mielőtt Krisztus tanúi és Isten országának hirdetői lesznek, bele kell gyökereződniük Isten és a felebarát iránti szeretetbe. Jézus szavának hallgatása, az Atyával való párbeszéd megosztása együttesen jellemzi az igazi tanítványt.

A harmadik szövegegység: Viták és figyelmeztetések (11,14–12,12)

Az új szövegegység az ördögűzésekről szóló vitával kezdődik (11,14–23), és éles összecsapást tartalmaz. A galileai viták tekintetében (5,17–6,11) az ellenfelekkel folytatott viszály erőszakosabb és közvetlenebb, de nem kevésbé határozott Jézus válasza sem, ahogy egyúttal az „égi jel” követelésre is reagál (11,16.29–35). A farizeusoknak és az írástudónak adott viszontválaszban szemükre vet egy sor képmutató magatartást, azzal vádolja őket, hogy áthágják a Tóra komolyabb követelményeit és elutasítják az Istentől küldött prófétákat (11,37–52). Ugyanakkor ezeknek a vitáknak is szerepe van a tanítványok képzésében. A különböző polemikus összecsapások (11,23.24–26.34–36) szintén nekik szóló figyelmeztetések. Nekik szólnak a sajátos buzdítások, hogy őrizkedjenek a „farizeusok kovászatól”, amely a képmutatás (12,1–3), ne féljenek nyíltan megvallani az Emberfiát (12,4–12). Annak boldogsága, aki hallgatja és megőrzi Isten igéjét, rámutat a hiteles tanítvány eszményére (11,28). Ezekben a vitákban a krisztológiai téma hangsúlyosan jelenik meg (11,27.29–32; 12,8–9.20).

A negyedik szövegegység: A tanítványok oktatása a földi javakról és a virrasztásról (12,13–53)

A „tömegeből egyvalakinek” a kérdése ad indíttatást a tanítványok oktatásának további szakaszára. Jézus tanításai ebben a szövegegységben két fő téma köré csoportosulnak: a földi javakhoz való hozzáállás (12,13–21: óvás a kapzsiságtól; 12,22–32: ne aggódjatok a megélhetéshez szükséges dolgok miatt; 12,33–34: a javakat alamizsnának adni), virrasztás, fáradhatatlan felelősség az Úr eljövételére való várakozásban (12,35–48). Ahogy az Emberfia bátor megvallására való buzdítás zárta az előző szövegegységet (vö. 12,1–12), úgy ennek a szövegegységnek a végén Jézus kijelenti: eljövedele megosztás okozója lesz (12,49–53).

Az ötödik szövegegység: Felhívások a megtérésre (12,54–13,35)

Az egész szövegegységet átszövik a megtérésre való felhívások. A bevezetés arra hív, hogy ismerjük fel az „idők jeleit” (12,54–56), majd a felhívások folytatódnak a bűnügyek jézusi kommentárjával (13,1–5) és a fügefá példázatával. A kérdésre, miszerint „Kevesen vannak, akik üdvözülnek?” Jézus komoly figyelemzetéssel válaszol hallgatóinak, akik azt kockáztatják, hogy lemaradnak az Ország lakomájáról (13,22–30). A farizeusok tették Jézust, hogy óvakodjon Heródes kelepcecétől, Jézus válasza a templom és a szent város elhagyásának drámai távlatával zárul (13,31–35). Jézus Jeruzsálemben vezető útja (13,22) egy próféta útja, aki találkozni indul a halállal (13,31–33). Ugyanakkor az üdvösség jelenlétének új próbáit kínálja fel, ellenfelei azonban képtelenek megérteni őt, előítéleteik miatt vakok maradnak (13,1–7). Jézus pedig Isten Országáról szólva két példázattal fejezi ki optimizmusát (13,18–21).

A hatodik szövegegység: Lakoma (14,1–35)

Az új szövegegység két szempontból is egységet képez: úgy tűnik, hogy a keretet a *symposion* irodalmi műfaja inspirálta, és a szimbolika a lakomához kapcsolódik. A lakoma képe különböző alkalmazásokat tesz lehetővé, és az eszkatologikus lakoma témájában tetőződik (14,14), itt viszont az ünnepi lakoma példázatában (14,15–24) nyer kidolgozást. A hangulat általában polemikus, Jézus szavainak azonban mindig „pedagógiai” színezete van a tanítványok (és az olvasók) felé. Ez már a szövegegység első részére is érvényes: figyelemzetés az utolsó helyek keresésére (14,7–11), buzdítás a legszegényebbek meghívására (14,12–14). A meghívottakról szóló példázattól kiindulva a tanítás a követés követelményeire összpontosít, elsősorban a lemondás készségére.

A hetedik szövegegység: Az isteni irgalmasság példázatairól (15,1–32)

Egy sor példázat foglalkozik az isteni irgalmasság témájával nem elméletben, hanem Jézus személyével és magatartásával kapcsolatban, amelyet az elbeszélői keret kiemel (15,1–2; lásd: 5,30skk; 7,36–50). Az első közülük (15,3–7) Mátéval közös forrásból való (Mt 18,12–14), az irányultság ez utóbbiban viszont eltérő. A következő (15,8–10) teljesen párhuzamos az elsővel, Lukács ugyanazt az üzenetet ismétli meg: Isten örül a megtérő bűnösnek (15,7.10). Az ember üdvösség feletti örömeinek motívuma az a fonál, ami egyesíti a harmadik példázatot az első kettővel. A két fiú története (15,11–32) – amely élesen kiemeli a bűn és az Istenhez való visszatérés tapasztalatát –, azzal a

céllal született, hogy azokkal, akik „igazaknak” tartják magukat, megértesse az Atya irgalmas szeretetét.

A nyolcadik szövegegység: A gazdagságról (16,1–31)

A farizeusokkal való vitatkozás folytatódik a 16. fejezetben, amelynek témája a gazdagság. A földi javokról Jézus már hosszasan oktatta tanítványait (12,12–34; 14,33). Hozzájuk intézi az első példázatot (hűtlen intéző: 16,1–8a), amelynek üzenetét egy sor *logion* fejezi ki (16,8b–13). Jézus ellenfeleinek gúnyos reakciójára más mondásokkal felel (16,14–18), amely hidat képez a következő példázathoz (a gazdag és a szegény Lázár: 16,19–30). Vita és tanítás szinte kibogozhatatlanul összefonódik egymással: Jézus tanítványokhoz intézett szavai ellenségei negatív reakcióját váltják ki, ám az üzenet, amely tartalmazza az ezekre adott válaszokat, mindig a tanítványokat tartja szem előtt. Noha csak indirekt módon vagy utalással (vö. 16,14.16.31), de az evangélista továbbra is odavonzza a figyelmet a Jézus és ellenségei közötti mély feszültségre: személyére, üzenetére és álláspontjaira.

A kilencedik szövegegység: Tanítások (17,1–18,30)

A szövegegységben a tanítványok oktatása, a párbeszéd a különböző beszélgetőpartnerekkel (17,20–22; 18,18skk), továbbá egy gyógyítási történet (17,11–19) fonódik össze, amelyeknek mind megvan a sajátos szerepe. A tanítások magját a közösségi élet néhány aspektusa alkotja: botrány és bűnbocsánat, hit, szolgálat (17,1–10). A farizeusok kérdése Isten Országáról (17,20) teret ad egy hosszas tanításnak az Emberfia eljövételéről (17,22–37). Ehhez a témához kapcsolódik még a gonosz bíró példázata is (18,1–8), amelyben kiemelt szerepet kap az imádság, ami a farizeus és a vámos példázatában újra előkerül (18,9–14). Isten Országának témája visszatér abban az epizódban is, amelyben Jézus fogadja a gyermekeket (18,15–18), illetve Jézusnak egy előkelő zsidóval folytatott párbeszédében is (18,18–30), amely lényegében a követéstről, és annak követelményeiről szól.

A tizedik szövegegység: Az út befejező része (18,31–19,28)

A szenvedés utolsó meghirdetése (18,31–32) fordulatot eredményez: Jézus útja célba ér. A következő jelenetek Jerikóban játszódnak, ahonnan felmegy a szent városba (19,28), előtte azonban meggyógyít egy leprást (18,35–43), és üdvösséget visz egy bűnös, Zakeus házába (19,1–10). A példázatban elmesélt

esemény, amely ezt a szövegegységet zárja (19,11–27), utal Jézus közeli sorsára és jövőbeli visszatérésére. Az úti elbeszélés záró perikopáinak összefoglaló szerepük is van, de egyúttal messzebb is vezetnek. Hidat képeznek a két következő szövegegység között: az utolsó napok Jeruzsálemben (19,28–21,38; lásd mindenekelőtt is a 21. fejezetet: az Emberfia eljövetele), a szenvedés és a dicsőség (22–24. fejezetek).

KONKLÚZIÓ

Különböző forrásokból, valamint az első közösség hagyományából merítve – amely megőrizte Jézus eleven emlékezetét és tanításait –, Lukács alaposan kidolgozta evangéliumának központi, a jeruzsálemi útnak szentelt részét. Az út „motívuma”, túl azon, hogy elbeszélői keretként szolgál, és irodalmi egységet nyújt a hosszú szövegegységnek, támogatja a krisztológiai téma jellegzetes szempontjait, amelyek a lukácsi elbeszélésnek e részét jellemzik, de megtámogatja azt a gazdag és színes tanítást is, amely a tanítványokhoz fordul, úgy az egykor Jézust kísérő, mint az evangélium aktuális olvasóihoz.

Ha figyelembe vesszük a lukácsi „összeállítás” jellegzetességét, a harmadik evangélium központi részét elemzésünk szerint tíz szövegegységre tudjuk bontani, melyek mindegyikét sajátos nézőpont jellemzi. A krisztológiai és a kateketikai (vagy parenetikus) téma szorosan összefonódik, szinte összeforr egymással. Miközben Jézus elszántan teljesíti küldetését, hirdetve Isten országát, és az emberekhez fordulva megtérésre hívja őket, a tanítványok képzésének is szenteli magát és felkészíti őket egy olyan jövőre, amelyben tanúságot kell tenniük. Az első tanítványok, akik Jézust a keresztség útján kísérik, előképei a húsvét utáni keresztény közösségnek.